ÚJ Hónap

RENDSZERFEJLESZTŐ TANÁCSADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT. 4026 Debrecen Vendég u. 8. Tel./fax: (52) 452-142

148 Ft

Hajdú-Bihar megyei közéleti havilap • IV. évf. 2001. MÁJUS

Helységnévadás Hajdú-Bihar megyében

Szerencsések Nádudvar, Darvas, Téglás vagy Bocskaikert lakói. Pontosan tudhatják, hogy települések honnan kapták a nevüket. De vajon mit jelenthet Debrecen, Szoboszló, Hencida vagy Bedő neve? Erre felel a névetimológia tudománya. Az első, teljes körű helynévjegyzék a mai megye területéről 1231-ből származik, ez a híres Váradi Regestrum. Ebben már megtalálható a mai helységek jó része is, igaz, nem mindig azonos néven.

Ezek a névelemek megkönnyítik a térképen a tájékozódást, mint például a Hajdú-, Bihar-, Nyír, Tisza-, Berettyó-, Kőrös. Akadnak a település állapotával összefüggő nevek, mint Kis-, Nagy-, Új-, Ó. Vonatkozhatnak egyszerűen a helység méretére is: város, falu.

Ha török nevekről írok, szélesebb értelemben használom a török eredetet. Ide tartozik többek között a megyeszékhely, Debrecen neve, mely egy óvónévből származik, s azt jelenti: mozogjon, éljen. Éppúgy ide sorolható Böszörmény neve is. Kik azok a böszörmények? A szó a muzulmán névből származik, s igazhívőt, nemkeresztényt jelent. Eredetileg csak a török eredetű személyekre vonatkozott. Azon belül lehetett az illető kun, bolgár, kabar, besenyő vagy bármi más. Az iszlámot követő arab eredetű személyeket a régi magyarok izmaelitáknak hívták. A név a bibliai Ószövetségből származik, ahol Izmáelnek hívták Hágár fiát, akit Ábrahám délre űzött. Azt tartották róla, hogy ő lett az arabok ősapja.

Balmazújváros egy kunról kapta a nevét. Ez is óvónév volt, Balmaz azt jelenti: Nemlévő. Az ilyen nevekkel az újszülötteket akarták régen megóvni a rontástól. Anonymus, Béla király jegyzője a Gesta Hungarorumban azt írja, hogy a mai Berettyóújfalu kabar alapítású helység. Ladányról még a tudósok sem tudták eldönteni, hogy milyen eredetű. Lehet ősmagyar, lehet székely, lehet alán, lehet besenyő, de lehet, hogy egy személynévről van szó. Másfajta problémát vet fel Biharnagybajom nevének utolsó tagja. Elképzelhető, hogy egy avar kánról, Bajónról nevezték el. Ekkor a név gazdagot, szerencsét jelent. Egyébként ebből a névből származik a bán középkori méltóságnév is.

Bakonszeg nevének eleje egy székely tájszóból származik, Bakzug azt jelenti: sűrű erdő.

Egyek neve származhat Edekon hun vezér nevéből is.

Tiszacsege nevének második eleme eredetileg szégye, vagy cége név lehetett. Ez egy halfogó eszköznek a neve.

Kaba nevét minden madarász ismeri, ha máshonnan nem, a kabasólyomról.

Nyíracsád nevét a honfoglalás korabeli, kun vezérről kapta (legalábbis Anonymus szerint).

Szoboszló neve szláv eredetű, melynek eredetije Sobieslav volt. Ez a személynév alakult át a nyelvfejlődés ideje alatt Soboslaura, majd a mai névre. Kevesen tudják, hogy Szoboszlót eredetileg Pusztafalunak hívták. Erre a névcsoportra is igaz az, hogy eredeti, átadó nyelvet nem nagyon tudjuk meghatározni.

Dorogról bármilyen szláv nyelvtudással könnyen meg lehet állapítani, hogy a drug szóból származik, ami barátot jelent.

Léta neve is szláv eredetű személynévből származik, akárcsak Bagaméré.

Bárándnak sincs köze a juhászathoz. Hasonlóképpen felismerhető Konyár nevében a lovat jelentő kony szó. Újiráz nevének jelentése: gát. Zsáka eredeti nevet: Izsófalva volt. Még a névátadás pontos idejét sem tudjuk megmondani a szláv neveknél. Esztár neve azért különösen érdekes, mert összefüggöhet a sztara szláv szóval, mely azt jelenti: öreg. Igen ám, de vannak tudósok, akik szerint a név nem szláv eredetű, hanem ősmagyar, s az ösztörü szóból származik, ami ágasfát, töltést jelent. S hogy még boldogabbak legyünk, akadnak, akik puszta személynévből származtatják a falu nevét.

A német helynevek csoportjába tartozik például Hencida. Először Sálhidának nevezték, az ott birtokos Sálhidy családról. Mai nevét a család Henc nevű tagjáról kapta egy osztozkodás után. Itt sem nehéz felismerni az eredeti nevet: Heinz.

Nagyrábé mellett valaha létezett egy Kisrábé nevű hely is, melynek tulajdonosa egy Raab nevű német volt. Vekerd neve a Wieghardt német névből származik. Sáp neve egy „sajtár, dézsa" jelentésű német szóból eredhet. Ezeknél a neveknél sem lehet egyszerűen meghatározni, hogy milyen eredetű németek ezek: lehet a név bajor, szász, frank vagy bármi más is.

Vannak települések, melyek a tulajdonosról kapták a nevüket. Hajdúsámsont eredetileg Túrsámsonnak hívták, névadója a Sámsoni família őse, Túr volt, aki a szabolcsi ispán poroszlójaként szerzett birtokot itt magának. Bedő neve a Benedek becézéséből származik. Dancs birtokolta elsőként Bihardancsházát. Fülöp a Zóvárdi család egyik tagjáról kapta a nevét, a görög eredeti azt jelenti: tószerető. A Peterdy családé volt Mezőpetri. Mezősas a birtokos Sassy családról kapta a nevét, nem pedig a faluban honos sásfeldolgozásról, mint kezdetben gondolták. Tiszagyulaháza 1907-ig Tiszaszederkény része volt. Ebes nevének sem olyan egyszerű az értelmezése, mint gondolnánk. Nem biztos, hogy kutyapecéreket szolgáltató királyi falu volt itt. Elképzelhetőnek tartják, hogy a név a „mocsaras, zsombékos hely" jelentésű szóból ered.

Újszentmargitát Antiochiai Szent Margitról nevezték el, aki a falu védőszentje volt. Ilyen eredetű Szentpéterszeg is. Gáborján Gábriel arkangyal itt felépített monostoráról kapta a nevét, akárcsak Monostorpályi. Kismarja mellett régen létezett egy Nagymarja is. Mindkét települést Szűz Máriáról nevezték el, akinek bizodalmába helyezték magukat az építők. Kőrösszegapáti az egykor ott állt dominikánus apátságról kapta a nevét, melyet a tatárok is és a törökök is megsemmisítettek. Nyírábrány a bibliai Ábrahám prófétáról kapta a nevét.

Kokad eredeti neve Rubin volt. Bizony a településnevek is változhatnak. Hiszen elegendő volt, hogyha új földesúr kapta meg a falut birtokul, máris változhatott a neve: Biharkeresztest eredetileg Fancsalnak hívták. Akavárából sem véletlenül lett Bakonszeg. Sárándot régen Bakó-Sárángnak hívták. Hajdúböszörmény is volt már a történelem folyamán Rácböszörmény. De elég, ha a modern időkből visszaemlékszünk Hajdúhadháztéglásra. Vagy még közismertebb az egykori Sztálinváros és Leninváros példája. Bizony nem jó, ha a politika beleszól a helyiségnévadásba.

Borók Imre